

kennis is nu juist zoo mooi, zoo verheven, dat het boek in zeer vele handen veilig is. Want de levensdrang openbaart zich soms zoo verontrustend, zoo dwingend, zoo ontmoedigend! „Een vrijwillige moedige verzaking van een of ander lichamelijk verlangen om daarmede een tot ons sprekend hooger ideaal te bereiken, kan ons tot een vol en schoon leven voeren!“ — De levenskracht, gestuit in zekere richting, vindt dan andere, zeer waardevolle wijzen van uiting terug.

Ik ben ook zoo dankbaar voor de kennis die Gray voor iedereen noodig acht. Hij geeft nergens een realistische beschrijving, nooit ligt er iets prikkelends in zijn woord, en waar het intiemere dingen raakt zegt hij U alleen waar U die kennis verkrijgen kunt. Zooals er geen enkele buiten verband staande levensuiting is, zoo geldt dat ook van ieder der hier bedoelde levensuitingen. En daarom is het veel meer noodig om de levenstotaliteit dezer dingen veilig te stellen, scherp door christelijk levenslicht belicht, dan om af te dalen tot werkelijkheden, die alleen verkeerd schijnen, omdat ze ons verkeerd zijn bijgebracht.

Gray wijdt een hoofdstuk aan Kameradschap, aan Liefde (ook een heel mooi woord aan onbeantwoorde liefde), aan de verloving, aan den jongen man, aan het jonge meisje, de ongehuwde vrouw, aan het huwelijksleven, aan ongelukkige huwelijken, en aan den invloed van de sociale toestanden.

En dan komt hij in zijn laatste woord nog weer eens heel ernstig terug op de laatste oplossing die verkregen moet worden om elkander als man en vrouw in het huwelijk, maar ook als man en vrouw in het leven open, zonder verwijt of schaamte te kunnen aanzien: dat is een volledige bekentenis, niet aan elkander, maar aan God, van al onze boosheid, beide in onze daden en gedragingen zoo wel als ook in onze denkbeelden: Wat ons waarlijk schuld brengt ons in nood, en in dien uitersten nood moeten wij God vinden! Eerst als daar alles overwonnen is, vangt het nieuwe met blijdschap aan: „indien iemand in Christus is, zoo is hij een nieuw schepsel!“

Vroeger hebben Christenen getracht het sexevraagstuk te vermijden. Thans staat dit vraagstuk weer zoo algemeen in het centrum der belangstelling. „Terwijl ons denken en werken gericht is op den opbouw van het volk, zouden wij er wel aan doen, ons te herinneren, dat er geen gelukkig harmonieus leven voor ons kan zijn, totdat dit heele probleem is opgelost — tot wij hebben geleerd de reine liefde op den troon te plaatsen“, en door haar vurige louterende kracht, het dierlijke te onderdrukken, en onze geheele natuur te oefenen tot Gods glorie. Liefde faalt nooit; zij loutert en overheerscht het vleesch. Als wij in God gelooven, moeten wij wel gelooven in de overwinning der liefde.“

Nergens is een oplossing zonder God, dat geldt op dit terrein meer dan ergens anders in de moeilijkheden van het leven. Maar wie zijn oplossing, zijn persoonlijke levensoplossing uit Gods hand wil aannemen, voor hem en voor haar verandert het leven! Voor dezulken wordt het leven wat het ook voor Gray was: een groot deel van hun levensgeluk danken zij aan de verscheidenheid der sexen.

Dat is het resultaat der zegenrijke zedelijke beginselen, die God ons heeft gegeven; die ons aardse leven verlichten en ons oog openen voor die eeuwige heerlijkheid, waarin al onze strijd en moeilijkheden zijn opgelost, ons denken en ons leven tot een algehele eenheid zijn vereend.

Gray's werk kan daarin velen ten zegen zijn!

Dr C. J. HONIG.

Antwoord van Dr Kromsig.

Onder het opschrift: „Waar de schoen wringt“ bevatte het Hervormd Weekblad De Gereformeerde Kerk 12 Februari l.l. den volgenden Open Brief:

Den WelEerw. Zeergel. Heer Dr J. C. Rullmann te Wassenaar.

WelEerwaarde Zeergeloorde Heer,

Kritiek mag alles onderzoeken, Alleenig maant 'kritiekste niet. De Genestet.

Laat mij U zeer hartelijk mogen bedanken voor uw langen, open brief in „De Reformatie“ van 6 Februar (het meest misschien nog, omdat U mij daarin mededeelt, dat in 1903 een gewijzigde uitgave verscheen van het kostelijke boekje van T. de Vries, „Handleiding tot de kennis van het leven en de werken van Mr Groen van Prinsterer“, bij T. Wentzel & Co. te Utrecht, want nu kan ik dit verder aanbevelen, ik hoop tenminste, dat het nog te krijgen is). Het begin is niet vriendelijk, maar het heeft mijn humeur niet bedorven en ik vergeef het gaarne. Die woorden in verband met Dr Kuyper „bekladden“ en „laster“ zijn honderd pond te zwaar. U voelt zelf wel, dat mijn woordje „noot“ cum grano salis moet worden opgevat. Overigens ben ik overtuigd, dat Kuyper, als hij mijn woorden gelezen had, even hartelijk geglimlacht zou hebben. Trouwens, U spreekt zelf van, wat iedereen toegeeft, „Dr Kuyper's eigenaardige opvatting van journalistiek“. Inderdaad, — „eigenaardig“!

Doch nu ter zake. Ik bemerk, dat U als goed historicus zich heeft aangetrokken, wat ik half rallieerend, half ernstig schreef over uw „opdiepen uit de bronnen“. Ik haast mij dit te herstellen en daarvoor, voorzover noodig, amende honorable te doen. Ik wil gaarne den indruk bij mijn lezers wegnemen, alsof U geen ernstig historisch onderzoeker waart in dit opzicht. U noemt me niet slechts één bron, maar vijf voor de vergadering van 1860, namelijk behalve het door mij ook genoemde en gebruikte Verslag (daardoor wist ik, dat J. Kuyper uit een goede bron citeerde): „Ons Schoolwetprogram“ door Groen, „Ned. Gedachten“, artikelenreeks van Kuyper in „De Heraut“ van 1870, Artikelen van Beets en Saussaye in „Prot. Bijdragen“. Ik heb deze bronnen niet voorhanden en kan dus niet controleren, of zij belangrijk nieuw licht werpen op de vergadering van 1860 (meer dan het officiële Verslag zelf, dat m.i. duidelijk genoeg is).

Voorts schrijft U, dat U reeds in „De Reformatie“ van 1922 de volgende literatuuroppgave geeft over de schrapping van het woord „Christelijk“.

„Behalve het officiële verslag der Achtste Algemeene Vergadering leze men: Kuyper, „Bedoeld noch Gezegd“, blz. 34; Fabius, „Voorheen en Thans“, blz. 147; „Voortvaren“, blz. 229; „Staatsrecht en Politiek“, blz. 283—292; „Studien en Schetsen“, V, no. 3, blz. 123/127; Raabe, „Van dr Brugghen herdacht“, blz. 18; Merens, „Groen van Prinsterer en Van der Brugghen“, blz. 19 v.v.; Vos, „Groen van Prinsterer en zijn tijd“, II, blz. 424; J. Kuyper, „De Gereformeerde Kerk“ van 22 Aug. 1885; idem, „Geschiedenis van het Christelijk Lager Onderwijs“, blz. 183—191; „De Standaard“, 11 Sept. 1889, artikel: „Christelijke en maatschappelijke deugden“; T. de Vries, „Bibliografie Groen van Prinsterer“, blz. 218; Brouwer, „Daniel Chantepie de la Saussaye, „Nicolaas Beets“, blz. 147—151. Deze biograaf bewaart over de door Beets gebezigde qualificatie „demonisch“ echter een opmerkelijk stilzwijgen. Hierbij denken we aan de woorden van Prof. Fabius, „Studien en Schetsen“, V, no. 4, blz. 131: „Men bewijst aan de nagedachtenis van Beets eenen dienst door zijn ongelukkig optreden van het jaar 1860 in „Christelijk-National“ niet noodeloos op te rakelen“. Zie voorts nog: „Paedagogisch Tijdschrift“, III, blz. 204 v.v., en „De Nederlander“ van 17 Dec. 1921, 2e blad.“

Inderdaad, een respectabele lijst (met genoegen zag ik hierbij ook J. Kuyper; leest U van hem ook nog eens „Een dreigende toekomst en de weg ter ontkoming“ en „Tweeërlei Staatsbeschouwing“), waarbij elke verdenking, alsof U niet genoeg zoudt studeeren „uit de bronnen“ verdwijnt als sneeuw voor de zon.

En toch, — uw visie op Groen is totaal onhistorisch en totaal verkeerd, zooals (ik herhaal het nog eens) naar mijn vaste overtuiging van bijna alle anti-revolutionairen. Dr Kuyper heeft hun allen weten te suggereeren, dat hij de wettige, geestelijke erigenaam van Groen is geweest en dit is, zooals ik reeds aanvees, ten eenenmale onjuist.

En wat doet U nu? U vermijdt in ons debat zorgvuldig de hoofdvraag en wilt alles concentreren op een vraag van zeer ondergeschikt belang.

Nu, goed, ik zal met U „twee mijlen gaan“ (Mt. 5: 41). Gij zegt (ik spatieer): „Tusschen ons was alleen in het geding de vraag, of het woord „Christelijk“ uit Art. 23 der Schoolwet door Groen niet even fel bestreden is als door Dr Kuyper“.

En zelfs op deze, zoo uiterst formeel gestelde vraag, antwoord ik met verwijzing naar „de bronnen“. Neen, niet even fel, want Groen bestreed het woord alleen uit taktiek (want hij had in zijn hart de Volkskerk en dus ook de Volksschool (de openbare school) lief en Kuyper bestreed het woord uit beginsel, omdat hij den Staat en de staatsinstellingen als een „dorgernaamte“ wilde laten staan (want hij had in zijn hart de vrije kerk en de vrije school lief).

Gevoelt U nu het hemelsbrede verschil?

Al heeft dus Groen, wat ik gaarne toegeef, het eerst voorgesteld het woord „Christelijk“ te schrappen (reeds in 1862), hij deed dit uit een gansch ander motief. En daarop komt het voor de rechtsgeschiedbeschouwing aan.

Dat was ook de strekking van heel mijn stukje: „Een geschiedenis, enz.“ Daarom schreef ik immers op het einde: „Men vergete deze geschiedenis niet, want dit is de oorsprong van heel Dr Kuyper's separatistische practijk“.

Dit „kritiekste“ wilt U echter vermijden, omdat U, hoop ik, iets ervan begint te gevoelen (als objectief historicus en als nuchter beschouwer van ons hedendaagsche volksleven), hoe zwak heel het „separatisme“ staat in elk opzicht, getoetst aan Schrift, historie en ervaring.

U zegt zoo wijs: „Overigens was het volstrekt niet mijn bedoeling met U een debat aan te gaan inzake Dr Kuyper's houding tegenover den modernen staat. En evenmin zal ik dat doen ten aanzien van Groen's Christelijk-historisch testament. Dat zijn stellig hoogst belangrijke kwesties; maar daarover ging het tusschen ons niet.“

Zou dit laatste waar zijn? Ik geloof het niet. Het vormt veeleer den achtergrond, als men het zoo noemen wil, van heel ons debat. Voor mijn besef is het de hoofdzak. En daarom dacht ik onwillekeurig aan het rijmpje, dat ik hierboven plaatste.

Doch de zaak zelf is belangrijk genoeg om er nog wat dieper op in te gaan. U vergist U dan ook, wanneer U meent, mij een verklaring omtrent Groen te hebben „afgeperst“. Het door mij gezegde was reeds lang mijne meening en ook meermalen door mij uitgesproken. Doch ik heb nog een interessante „bron“, wat dit punt betreft, die ik bij wijze van verrassing nog voor later zal bewaren. De eene dienst is de andere waard.

Met gevoelens van hoogachting, gaarne

Uw dw.

P. J. KROMSIGT.

Amsterdam, 9 Febr. 1931.

Ik dank Dr Kromsigt vriendelijk voor zijn amen.

de honorable. Even goedgehumeurd als hij, neem ik hiermee voorloopig afscheid van hem, in afwachting van de door hem toegezegde verrassing.

RULLMANN.

Waar gaan we heen?

In „De Christelijke Onderwijzer“, orgaan der Unie van Christelijke onderwijzers en onderwijzeressen in Nederland, van 4 Februari, was de heer (A. P.) Jungcurt zoo vriendelijk een stukje te wijden aan onze Opmerking in ons nummer van 19 December. Men herinnert zich, dat ik toen het feit signaleerde, dat de recensent (Jungcurt) in bovengenoemd blad had gezegd, dat het Kerstfeest boven elke (spat. van ons, J. W.) theologie uitgaat. Dat is voor ieder Bijbelgeloovig en voor ieder christ-geloovig mensch, die begrijpt, wat die uitdrukking beteekent, in één woord verschrikkelijk.

Maar onze lezers hebben van bedoeld stukje kunnen kennis nemen.

Nu komt in bovengenoemd nummer de heer Jungcurt op mijn stukske terug.

Het artikel van den heer J. willen we, al zullen we er eenige opmerkingen over maken, onzen lezers niet onthouden. Het is zoo fijn, zoo innig, zoo teer, zoo boven elke theologie uitgaand, zoo nuchter, zoo ter zake kundig, zoo bezadigd, zoo bescheiden, zoo voorbeeldig, dat we het om des heeren Jungcurts wille zouden betreuren, wanneer onze lezers het niet van A—Z konden genieten.

Ziehier dan het stukske, met volledig opschrift en al:

VAN DE REDAKSIE.

* De Drakendoders.

Als 'n moderne Siegfried trekt Prof. Waterink er zo nu en dan eens op uit om een der vele draken, die in zijn oog het schoolerf onveilig maken, te bestrijden en te doden.

Eerst moest het Pedagogies Kongres eraan geloven, toen de Lichamelijke opvoeding, en nu heeft de Unie draak zijn speciale strijdlust opgewekt. In de hollen en krochten van „De Christelijke Onderwijzer“ zag hij 10 December het vurige oog ener recensie fonkelen en onmiddellijk blies hij op de Reformatie-bazuin met een niet-onzeker, doch nochtans minder wel-luidende klank.

Ik had me vermeten, mij te verheugen in de verschijning van een bundel kerstvertellingen (ofschoon daar van orthodox standpunt wel enige bezwaren tegen zijn in te brengen) omdat tenslotte Kerstmis boven iedere theologie uitgaat.

Dat mag ik niet zeggen — dat is in hoge mate bedenkelijk en dubbel bedenkelijk, waar ik leider ener Vakvereniging van Christelijke onderwijzers ben! Vermoedelijk zal Professor het in de Apostel Paulus dan ook wel niet goed vinden, dat deze zich erover verheugt, zelfs wanneer het Evangelie onder een dekfel verkondigd wordt, maar ik moet eerlijk bekennen tegen zulk een eksklusivisme niet op te kunnen.

Ik was dan ook van plan geweest deze drakendoderij te laten voor wat ze is, indien er zich niet enkele feiten hadden voorgedaan, die me ertoe brachten nog eens 'n andere lichtflits te laten vallen op deze professorale Don Quichotterie, want — heus! — het is geen strijd tegen draken, maar tegen windmolens!

Het eerste feit is de omstandigheid, dat enkele platte land-kerkbode-vullers zich met gulzige gretigheid in Professor Waterinks gevolg hebben geschaard en als evenzoveel Sancho Panza's er dappertjes op los hakken!

En het tweede is dit: dat in 'n grootsteeds kerkbode — n.l. de Haagse — 'n ongetwijfeld goedbedoelend inzender die rol op zich neemt, ijverig gesecondeerd door de bekende Dr K. Dijk, die er nog een extra schepje op gooit.

Ik mag me er niet over verheugen, noch mijn waarderij erover uitspreken, wanneer bij onze niet-orthodoxe mede-christenen zich andere stromingen baan breken, dan we aantreffen in het vlakke en platvloerse modernisme van een halve eeuw geleden, dat in 't Kerstfeest eigenlijk niet meer zag dan het oude Yulefeest onzer Germaanse voorouders!

Wanneer ik in het dagelijks leven iets meen te bespeuren van Gods gemene gratie, die voor mij meer dan een leerstuk is, en daaraan op bescheiden wijze, in een simpele recensie met 'n zeer persoonlijk karakter, uiting geef, ben ik zwaar suspikt en stormen de drakendoders op mij af...

Gelukkig heb ik mijn gemoedsrust spoedig hervonden. In een artikel — en dat is de lichtstraal, die ik op dit gewurm wil doen vallen — waarin mijn oude kweekschool-makker Dr H. W. van der Vaart Smit, Gereformeerd Predikant te Zwijndrecht, de nagedachtenis eert van wijlen de Remonstrantse professor Groenewegen, lees ik:

„De liefde tot de eigen overtuiging veroorlooft, juist omdat ze slechts de eigene is, om des te meer ook de andere te achten. Dat brokstuk der verstandelijkheid, dat het nietige ik in zijn nog „nietiger begripmatige denken vatten kan, mag geen aanspraak op absoluteitheid maken; de subjectiviteit, die wij hebben, onderscheidt zich van de objectiviteit, die wij zoeken. En terwijl het deemoedige bewustzijn van eigen kleinheid alzo onze liefde tot de eigen overtuiging beschaduwet, schrijven „wij als mensen, pelgrims naar de eeuwigheid, naast elkander en verheugen ons, dat de waarheid zo

„groot is...
„uitsprek...
„nieuwe...
„kennis

Lees die...
dat stand...
dan van...
schijnlijk...
ken ik, da...
meer van...
elkaar...
Dan late...
met rust...
H.

„De drake...
denken. H...
hartig, zo...
heeld? —...
maken.

Eerst een...
Het „Pae...
streden...
blijven, to...
opvoedin...
mogelijkhe...
geloovig...
zouden ga...

J. hem toe...
de mijne h...
hoe kwam...
meerde org...
v. Chr. On...
En dat ik...
is ook on...
op de la...
Maar dit...
gedrongen.

Nu heeft...
wekt, zeg...
Ja — ik...
heette. Aan...
Hij zegt de...
oog eener...
dat oog he...
deze moet...
dat het in...
als „draak...
„Unie-draa...
(Opeens)

dat mijn...
gebruikte...
En als ze...
brak het b...

Dan sch...
loop...“)

Welnu d...
I, dien...
dien hij op...
dien, dien...
vating va...
ernstig, zij

Het betr...
Het betr...
Neen, he...
maar al...
het ging...

U hebt...
dat het...
uitgaat.

Dat is v...
ging het...
en diepte...
niets te...
het Kerstf...
beginselen.

„Ik verk...
boren is c...
Dat is...
genade...
iets ander...

En nu...
Schrift. Op...
Niet om...
Maar on...
aanvied...
geding wa...

— Mens...
kweslie he...
Lees al...
Daar ga...
gelie dan...

En daan...
Engel uit...
buiten het...
vloekt“...
Meneer...
onzaligen...
noemen!

Wat zeg...
boekje, da...
Toe, we...